

Φιλική Εταιρεία (Οδησός, 1814)

Φιλικοί : αυτοί που προετοίμασαν ιδεολογικά ¹ και οργανωτικά το Εικοσιένα

Προοίμιο: ιστορικές περιστάσεις για τον Ελληνισμό γύρω στα 1800.

Όπως είναι γνωστό, όταν έπεσε η Πόλη (το 1453), το θλιβερό γεγονός αντιμετωπίστηκε **μοιρολατρικά**: «ήτανε θέλημα θεού η Πόλη να τουρκέψει», είπαν πολλοί. Ακολούθησαν χρόνοι δύσκολοι και σκοτεινοί. Κατά το 18^ο αι. οι Έλληνες που ζούσαν στις παροικίες, αλλά και πολλοί που ζούσαν στα παράλια του ελλαδικού χώρου οικοδομούσαν οικονομική και πνευματική ακμή, που τους έδινε **αυτοπεποίθηση**. Παράλληλα οι εξελίξεις στον ευρωπαϊκό χώρο γεννούσαν κάποτε την **ελπίδα** ότι με την παρέμβαση κάποιων ευρωπαίων ηγεμόνων, του Τσάρου ή του Ναπολέοντα, ήταν δυνατό να αποτινάξουν οι Έλληνες τον τουρκικό ζυγό. Γρήγορα οι ελπίδες αυτές διαψεύδονταν και στη θέση τους καλλιεργούνταν σκέψεις τολμηρές αλλά και ρεαλιστικές ή πραγματοποιήσιμες: ότι μπορούν οι ραγιάδες, αν οργανωθούν σωστά και προετοιμαστούν ψυχικά, να διεκδικήσουν μόνοι τους τη λευτεριά. Ο **Νεοελληνικός Διαφωτισμός** – εκπαιδευτική δραστηριότητα που συνδύαζε την πολιτισμική κληρονομιά των Ελλήνων και τη νεότερη ευρωπαϊκή επιστήμη- είχε βοηθήσει για την **αφύπνιση των συνειδήσεων** και την τολμηρή μετακίνηση των Ελλήνων από την προσδοκία ξένης βοήθειας προς την αυτοπεποίθηση για τις δικές τους δυνατότητες. Ο **Ρήγας Βελεστινλής** (Φεραίος) έκανε την πρώτη οργανωτική προσπάθεια. Κι αν προδόθηκε και είχε τέλος τραγικό (1798), άφησε κληρονομιά κάτι σημαντικό: τα **Επαναστατικά** κείμενά² του που προέτρεπαν όλους τους ραγιάδες να διεκδικήσουν με τις δυνάμεις τους το δικαίωμα να ζήσουν ελεύθεροι. Λίγα χρόνια μετά ο **Ανώνυμος** συγγραφέας της **Ελληνικής Νομαρχίας** (1806)³ καλούσε το γένος σε αυτογνωσία και τις μικρές κοινωνικές ομάδες (Φαναριώτες, Πρόκριτους και ηγεσία της Εκκλησίας), που είχαν κατ' ανάγκη συμπράξει με τον κατακτητή, τις έψεξε σκληρά για την ταπεινωτική προσαρμογή τους στο κλίμα ανελευθερίας ή δουλικότητας που περιβάλλονταν όσοι

¹ **Ιδεολογία** ονομάζουμε το σύνολο των ιδεών που προβάλλουν οι άνθρωποι, ως άτομα ή ομάδες για να υπερασπίσουν την άποψή τους σε σχέση προς κάποιο σοβαρό πρόβλημα (κοινωνικό, πολιτικό, άλλο). Ανάλογα με το πεδίο αναφοράς μιλάμε για ιδεολογία κοινωνική, πολιτική, εκπαιδευτική, επαγγελματική ή άλλη)

² Με τον τίτλο **Επαναστατικά** φέρονται τα ακόλουθα: Επαναστατική Προκήρυξη, Τα Δίκαια του Ανθρώπου, Το Σύνταγμα, Ο Θούριος και Ύμνος Πατριωτικός (έκδοση της «Επιστημονικής. Εταιρείας Μελέτης Φερών- Βελεστίνου – Ρήγα», Αθήνα 1994, με επιμέλεια του Δημήτρη Απ. Καραμπερόπουλου).

³ Πιθανότατα **Ανώνυμος** για να μη γίνει στόχος των θιγομένων, ίσως για να μη θιγεί άλλη κοινωνική δραστηριότητα του συγγραφέα. Η ως σήμερα έρευνα δεν έχει οριστικά απαντήσει στο ερώτημα **ποιος ήταν ο Ανώνυμος**.

υπηρετούσαν τον κατακτητή. Ταυτόχρονα επισήμανε τις αδυναμίες ή τα συμπτώματα διάλυσης του Οθωμανικού Κράτους. Και είχε αφιερώσει το έργο του στη μνήμη του αδικοχαμένου Ρήγα.

Ίδρυση της Φιλικής Εταιρείας (1814).

Ένα βράδυ του 1814 τρεις Έλληνες που ζούσαν στην Οδησό, οι: **Νικ. Σκουφάς, Εμμ. Ξάνθος, Αθαν. Τσακάλωφ**, είχαν μια φιλική συνάντηση και ανάμεσα σε άλλα θέματα το κύριο που συζήτησαν ήταν τα δεινά που υπέφεραν οι ομογενείς στην υπόδουλη Πατρίδα. Εκεί φαίνεται ότι ο Ξάνθος έριξε την ιδέα να ιδρύσουν μια οργάνωση μυστική, που κύριο στόχο είχε να μυήσει τους ραγιάδες στην ιδέα μιας απελευθερωτικής κίνησης με τις δυνάμεις τους. Και «απεφάσισαν οι ειρημένοι να επιχειρισθώσιν την σύστασιν τοιαύτης Εταιρίας και να εισάξωσιν εις αυτήν όλους τους εκλεκτούς και ανδρείους των ομογενών, δια να ενεργήσωσι μόνοι των ό,τι ματαίως και προ πολλού χρόνου ήλπιζον από την φιλανθρωπίαν των χριστιανών βασιλέων»⁴.

Διαδικασία Μύησης: Όρκος, Κρυπτογραφικός Κώδικας.

Στους χρόνους που ακολούθησαν διαμόρφωσαν οι Φιλικοί κανόνες οργανωτικής δράσης σύμφωνα με τους οποίους προβλέπονταν:

- Διαδικασία μύησης νέων μελών, αφού θα εξακριβωνόταν η αφοσίωσή τους στον ιερό σκοπό της Φιλικής.
- Βαθμοί ιεραρχίας, όπου τα μέλη θα προωθούνταν ανάλογα με τη δραστηριότητα και τις ικανότητές τους⁵.
- Ειδικός Όρκος⁶ και τελετουργικό ορκωμοσίας.
- Ειδικός κρυπτογραφικός κώδικας για την αλληλογραφία και την αμοιβαία αναγνώριση των μελών μεταξύ τους. Σύμφωνα με τον κώδικα αυτό:

⁴ Εμμ. Ξάνθου, **Απομνημονεύματα περί της Φιλικής**, β' έκδοση σελ. 30.

⁵ Από τον κατώτερο βαθμό προς τους ανώτερους: **Αδελφοποιητοί** ή **Βλάμηδες**, **Συστημένοι**, **Ιερείς** (ήταν λαϊκοί, αλλά είχαν δικαίωμα να μυσούν και να ορκίζουν νέα μέλη), **Ποιμένες**, **Αφιερωμένοι** και **Αρχηγοί των Αφιερωμένων** (αυτοί ήταν στρατιωτικοί) **Απόστολοι** (αυτοί αναλάμβαναν ειδική εθνεγερτική αποστολή σε ολόκληρες γεωγραφικές περιοχές, π.χ. ο Παπαφλέσσας στην Πελοπόννησο πλην Μάνης). **Ανώτατη** η **Αόρατη Αρχή** (ως την ώρα της Επανάστασης) ήταν: οι τρεις ιδρυτές. Και αργότερα οι: Άνθιμος Γαζής, Αθαν. Σέκκερης, Αντ. Κομιζόπουλος, Παναγ. Σέκκερης, Παν. Αναγνωστόπουλος, Νικόλαος Γαλάτης (Αλεξ. Δημητρίου) Γεώργιος Λεβέντης, Γρηγ. Δικαίος (ο Παπαφλέσσας), Νικ. Πατζιμάδης, Αλέξανδρος Υψηλάντης.

⁶ Ο **Μέγας Όρκος** : «Ορκίζομαι ενώπιον του αληθινού Θεού οικειοθελώς ότι θέλω είμαι πιστός εις την Εταιρίαν κατά πάντα και δια πάντα... Τέλος, ορκίζομαι εις σε, ιερά και αθλία (δυστυχισμένη) Πατρίς...ότι αφιερώνομαι όλος εις σε...αν λησμονήσω μίαν στιγμήν...και δεν εκπληρώσω το χρέος μου...ο θάνατος ας είναι η άφευκτος τιμωρία του αμαρτήματός μου...»

- Χρησιμοποιούσαν τα γνωστά γράμματα του αλφαβήτου αλλά με φωνητική αξία διαφορετική (λογουχάρη αντί για τα α, β, γ, ...οι Φιλικοί έγραφαν αντίστοιχα : η, ζ, ψ).
- Για τα κύρια ονόματα στελεχών της Εταιρίας είχαν γράμματα συνθηματικά (Για τον Αθαν. Τσακάλωφ Α.Β., για το Νικ. Σκουφά Α.Γ., για τον Εμμ. Ξάνθο Α.Ζ., για το Γρηγόριο Δικαίο Α.Μ.).
- Για μερικά ονόματα ιδιαίτερης αξίας για την Εταιρία χρησιμοποιούσαν οι Φιλικοί ιδιαίτερη προσωνομία ενδεικτική και της υπόληψης που ένιωθαν γι' αυτά. (Ο Αλέξανδρος Υψηλάντης επονομαζόταν **Καλός** ή Ανδρέας Ραδάμανθυς, ο Καποδίστριας **Ευεργετικός**, ο Παπαφλέσσας **Αρμόδιος**).
- Για μερικές κοινωνικές ομάδες με ιδιαίτερη σημασία για τους Φιλικούς χρησιμοποιήθηκαν επωνυμίες δηλωτικές ίσως και των αισθημάτων τους (έτσι: οι Πρόκριτοι του Μοριά φέρονται ως **Εκδικητικοί**, ο Φαναριώτης **Οινοπόται**, οι Αρχιερείς της Συνόδου **δυστυχείς**).
- Για κάποιες έννοιες ειδικής σημασίας για μια Εταιρία μυστική βρίσκουμε λέξεις συνθηματικές ή συμβολικές. Έτσι:
  - το **Αγκαθι** =σήμαινε γι' αυτούς εχθρός,
  - το **άνθος**= φίλος,
  - τα **δένδρα** = τουφέκια,
  - ο **ελέφας** =το μεγάλο καράβι,
  - η **καμήλα** = εμπορικό πλοίο,
  - το **κοπάδι** = στόλος,
  - ο **Κύκλωψ**= κατάσκοπος,
  - ο **τραγουδιστής** = κανόνι,
  - τα **σύννεφα** = μέλη της Εταιρίας.

Τέλος, για τις προσωπικές συναντήσεις τους επινόησαν διάφορα συνθηματικά αναγνώρισης όχι μόνο του προσώπου αλλά -κυρίως- της σχέσης του με την Εταιρία και του βαθμού ενημέρωσής του. Λογουχάρη, αν κάποιος μετέφερε μήνυμα (προφορικό συνήθως) σε άλλον: πρώτα του έκανε νεύμα με το χέρι (φέρνοντας το δάχτυλο στο κάτω χείλος) ότι θέλει **να του μιλήσει**. Αν εκείνος ήταν ενημερωμένος ως μέλος της Εταιρίας μνημένο - ορκισμένο, ανταποκρινόταν με άλλη συμβολική κίνηση: κινούσε το χέρι του προς το πτερύγιο του αυτιού του, για να δηλώσει έτσι ότι είναι πρόθυμος **να ακούσει**. Έπειτα για επιβεβαίωση έλεγαν και μερικά συνθηματικά γράμματα ο κοιμιστής του μηνύματος και ο αναζητούμενος αποδέκτης:

Ο πρώτος έλεγε: λ

Ο δεύτερος πρόσθετε: α

Ο α' ν

Ο β' τ

Ο α' ο
 Ο β ν⁷.

(Η λέξη που προκύπτει –λαντον- δε γνωρίζουμε αν είχε κάποιο ειδικό νόημα ή ήταν τυχαίο άθροισμα των έξι γραμμάτων).

Η δραστηριότητα μύησης των νέων μελών απλωνόταν συστηματικά και ασταμάτητα. Μέσα στα επόμενα 4-5 χρόνια το μυστικό μεταδόθηκε σε χιλιάδες, σε όλο το γεωγραφικό χώρο το μητροπολιτικό και τον παροικιακό. Το τελετουργικό της ορκωμοσίας έφερνε συγκινήσεις και ενίσχυε την **αυτοπεποίθηση** πως οι ραγιάδες μπορούν με τις δυνάμεις τους επιτύχουν το μεγάλο ξεσηκωμό της Λευτεριάς.

Συνάντηση στο Ισμαήλι (Οκτώβριος 1820).

Η αίσθηση της ευθύνης και η εκτίμηση της κατάστασης οδήγησε τους κορυφαιούς της Εταιρίας, που αποτελούσαν την **Αόρατη Αρχή**, στην αναζήτηση Αρχηγού. Η τελική επιλογή / αποδοχή έφερε στην ηγεσία τον **Αλέξανδρο Υψηλάντη**. Ήταν γόνος οικογένειας που είχε σταδιοδρομήσει στην υπηρεσία του Σουλτάνου, αλλά είχε δραπετεύσει (ο πατέρας Υψηλάντης με την πολυμελή οικογένειά του) στην Τσαρική Ρωσία. Εκεί είχε σταδιοδρομήσει ως αξιωματικός του στρατού ο Αλέξανδρος. Ονομάστηκε από τους Φιλικούς Αρχηγός με την επωνυμία **Καλός**.

Στο Ισμαήλι η Αόρατη Αρχή και ο Αρχηγός προσκάλεσαν τους Αποστόλους της Εταιρίας (ανάμεσά τους ο Παπαφλέσσας) και αναμένοντας εκεί (μέσα στο **λοιμοκαθατήριο**) τις αφίξεις των καλεσμένων συνεδρίαζαν μυστικά για το πότε και πώς θα δράσουν. Συμφωνήθηκε εκκίνηση επαναστατική την Άνοιξη του '21. Όσοι συγκεντρώνονταν από παροικίες του Ελληνισμού ως εθελοντές στην περιοχή της νοτιοδυτικής Ρωσίας επρόκειτο να περάσουν τα σύνορα προς τη Μολδοβλαχία (τότε οθωμανική επικράτεια, αλλά με ιδίτυπο καθεστώς αποστρατιωτικοποίησης). Πραγματικά, πέρασαν τον Προύθο προς το Ιάσιο στις 22 Φεβρουαρίου 1821 με τις σημαίες της Λευτεριάς, υπό την ηγεσία του Αλέξανδρου Υψηλάντη. Ο Φαναριώτης ηγεμόνας της Μολδαβίας **Μιχ. Σούτσος** προσχώρησε στους επαναστάτες. Από το Ιάσιο κυκλοφόρησε (24-2-1821) η **Προκήρυξη** της Επανάστασης, όπου ανάμεσα σε άλλα υπήρχε :

Διευκρίνιση ότι η Επανάσταση είναι εθνική – απελευθερωτική (μήνυμα προς τους ηγεμόνες της Ιερής Συμμαχίας) και υπαινιγμός για κάποια κραταιά Προστασία (μήνυμα προς τους ραγιάδες): «Κινηθείτε,

⁷ Όσα γνωρίζουμε για τη Φιλική Εταιρία έχουν εκδοθεί σε ειδικό τόμο με επιμέλεια του Τάσου Βουρνά, με τον τίτλο **Φιλική Εταιρία** (εκδόσεις «Τολίδη»). Πολύ κατατοπιστικό είναι το σχετικό κεφάλαιο στο βιβλίο του Δημ. Φωτιάδη, **Η Επανάσταση του Εικοσιένα** τ. Α', σελ. 236-311.

αδελφοί, και θέλετε ιδεί μίας κραταιάν δύναμιν να υπερασπισθή τα δίκαιά μας»⁸.

Οι Φιλικοί είχαν κάνει το καθήκον τους.

Παράλληλες ενέργειες των Φιλικών, κατά τη συνάντηση αυτή στο Ισμαήλι:

- Επιστολές του Αρχηγού προς διάφορους αποδέκτες, π.χ. προς τους **Καπεταναίους του Αιγαίου**: «Η Αγγλία, η φιλοδέσποτος εκείνη και μισάνθρωπος...Δύναμις αγωνίζεται με παντοίους τρόπους...να βάλει εμπόδια...και εντελή εξολοθρεμό να μας επιφέρει. Και τώρα θεωρεί τον επαυξάνοντα αριθμόν των εμπορικών ημών πλοίων με όμματα ζηλότυπα και φθονερά»⁹.

- Αναχώρηση των Αποστόλων για να μεταφέρουν στα πλήθη των μυημένων μελών το τελικό μήνυμα: **την άνοιξη Ανάσταση**. Σ' αυτό το πλαίσιο μέσα παρακολουθούμε τον Παπαφλέσσα προς την Πελοπόννησο. Πρώτος επίσημος σταθμός του η **Μυστική Συνάντηση** με Πρόκριτους και Αρχιερείς στη Βοστίτσα (Αίγιο, 26-30 Ιανουαρίου 1821). Εκεί διαπιστώθηκε πλήρης διάσταση απόψεων ανάμεσα στον ενθουσιώδη Απόστολο της Φιλικής και τους διστακτικούς Προκρίτους και Αρχιερείς. Εκεί ο Παλαιών Πατρών Γερμανός εκτίμησε ότι ο Παπαφλέσσας ήταν: «απατεών και εξωλέστατος περί ουδενός άλλου φροντίζων ειμή πώς να πλουτήση εκ των αρπαγών»¹⁰. Ευτυχώς για τον Ελληνισμό επικράτησε ο «απατεών». [Η συνέχεια με άλλο κείμενο].

Με την παραπέρα πορεία της Επανάστασης δε θα ασχοληθούμε σήμερα. Θα επανέλθουμε, για να παρακολουθήσουμε τη διπλωματική αντιμετώπισή της από τους Ευρωπαίους, από το 1821 ως το 1832.

Copyright © 2001 F. K. Voros

u

⁸ Το πλήρες κείμενο της **Προκήρυξης** στο: Διον. Κόκκινου, **Ιστορία της Ελληνικής Επαναστάσεως**, τ. 1, σελ. 103-104 (εκδόσεις Μέλισσα).

⁹ Δημ. Φωτιάδη, **Η Επανάσταση του Εικοσιένα** τ. Α', σελ. 356-361. Και : Φ. Κ. Βώρου, «Αυτοί που προετοίμασαν την Επανάσταση» (περιοδ. «Εκπαιδευτικά» τ.5, σελ. 47.

¹⁰ Π. Π. Γερμανού, **Απομνημονεύματα**, σελ. 22-23.